ئایا ئێمە پێویستمان بە فەیلەسوفە؟.. بەشی سێهەمی ئایا ئێمە فەیلەسوفمان هەیە؟.. ئازاد حەمە

پێویستی بە فەیلەسوفە پێویستییەکی مرۆیی و شارستانییە

بە کورتی و پوختی هەر لەم سەرەتایەوە ئەوە وەڕووی خوێنەرانی ئەم باسە دەخەین، کە زۆرێک هەندێک جار دەپرسن: دەستکەوتە فەلسەفییەکانی بیرمەندە گەورەکانی ڕۆژئاوا گەیاندمانییە کوێ، تا ئێمە قسە لەسەر بوون و نەبوونی فەلسەفە لەناو کورد دا بکەین؟ بێگومان ئەوە بەرهەمە فەلسەفییەکانی بیرمەندە گەورەکانی ڕۆژئاوا بوو، کە تا ئەندازەیەکی گەورە، مرۆڤایەتییان بەرەو شوێنێک برد لە خۆی و دەورووبەری تێبگات. ئەوە فەلسەفەی ئەو بیرمەندانە بوو، وایان لە مرۆڤی سەردەمە جیاکان کرد لە ژیان دوورنەکەونەوە و خۆشەویستییان بۆ بوونی مرۆیی خۆیان هەبێت و سوودیش لە گۆڕینی بوونی کۆمەڵایەتیی خۆیان وەربگرن. هەر ئەوانیش بوون لە سەرەتای فەلسەفەوە کاریان بۆ ئەوە کرد، ئیشی فەلسەفە کۆڵینەوەبێت لە ڕاستی یان ناڕاستی دیاردەکان.

جەختەکەینەوە فەلسەفە کردەیەکی هزرییە؛ فەلسەفە بۆ هەر فەیلەسوفێک بەجۆرێک دەخرێتە ژێرپرسیارەوە و گەر تەماشای مێژووی فەلسەفەش بکەین دەبینین هەر فەیلەسوفە و بەشێوەیەک تەماشای گرنگیی فەلسەفەی کردووە و لەو ڕوانگەیەوە پرسیاری سەبارەت بەم چالاکییە هزرییە لادروستبووە.

هەندێک لە فەیلەسوفان لەمیانەی بەها ڕەوشتییەکانەوە دەچنە ناو پرسە فەلسەفییەکانەوە، هەندێکی تر لەمیانەی بوونی مرۆیی مرۆڤەوە و زۆرێکی تریش بەهۆی جەختکردن لەسەر پرسیارە مێتافیزیکییەکانەوە. بەهۆی ئەوەی، کە فەلسەفە هەڵوەستلەسەر بوون و ئەو ژینگەیە دەکات، کە بوونەوەرەکان تێیدا دەژین، ئەمە وادەکات زەینی فەلسەفە لەگەڵ کاتدا بەرین و بەرینتر بێت و بەسەر دەزی ڕوناکبیریی کۆمەڵگەیشەوە مەحەکی دادوەریی بێت؛ ئاماژەیش بێت لەسەر توانای بیرکردنەوە و ئاستی تێهزرین لەو کۆمەڵگەیە.

کەواتا مافی خۆمانە، ئێمەی کورد بپرسین: ئایا ئێمە فەیلەسوفمان هەیە؟ یان لە فۆرمێکی تری زمانەوانییدا دەکرێت ئەوە بوترێت: ئایا

ئێمە پێویستمان بە فەیلەسوفە؟ ئەم پرسیارە بۆ ئێمە سەرنجڕاکێشیەکەی لەوەدایە، کە ئاڵاهەڵگری تێگەیشتنیشە لە دۆزی قەیراناوی هزرییمان.
بۆ ئەوەی وەڵامی پرسیاری ناوبراو بدەینەوە پێویستمان بەوەیە، کە بزانین بابەتەکانی فەلسەفە چیین؟ خودی فەلسەفە چییە و چیش نییە؟ ئەم جۆرە پرسیارانە بەدوای دەرەچەی تردا وێڵماندەکەن تا تێمانگەیەنن، کە بۆچی پێویستمان بە فەلسەفەیە. لێرەدا ئاماژە بە بەشێک لەو دەرەچانە دەکەین: ئێمە بەشێکین لەو فەلسەفەیەی پێیدەڵێن فەلسەفەی ئیسلامیی؟ شتێک هەیە بە ناوی فەلسەفەی کوردییەوە؟ هزری فەلسەفیی هزرێکی دیالۆگییە یان هەڕەمەکیی؟ کێن ئەوانەی لە ناو ئێمەدا لە بواری فەلسەفەیەکی پوختدا کاردەکەن؟ کێ کتێبی فەلسەفیی دەنووسێت و کێ ئەو کتێبانە دەخوێنێتەوە؟ ئەی بڕوانامە لە فەلسەفە فەیلەسوفبوون دروستدەکات؟ بە دەقە فەلسەفییە وەرگێڕاوەکان ناتوانن فەیلەسوف بەرهەمبهێنن؟
لەم بەشە و بەشی دواتردا وەڵامی ئەم پرسیارانە و پرسیاریدیش دەدەینەوە.

ئێمە بەشێکین لەو فەلسەفەیەی پێیدەڵێن فەلسەفەی ئیسلامیی؟

پرسیاری ئەمەی کورد بەشێکین لەو فەلسەفەیەی پێیدەڵێن فەلسەفەی ئیسلامیی؟ پرسیارێکی لاوەکی نییە و هەردەم ڕووبەڕووی ئەوانەش دەبێتەوە، کە بەدوای مێژووی فەلسەفەی ئێمەوە وێڵەن. مێژووی فەلسەفەی ئێمە بە ئاسانی نانوسرێتەوە و تەنانەت باوەڕیش بەو شیکارییانە ناکەین، کە هەموو کەس فەیلەسوفە یان شتێک فەیلەسوفبوونی تێدایە. ئەمە لەکاتێکدا وایە، کە فەلسەفە ڕوناکبیرییەکی گشتی بێت. واتە زانیاری کۆکردنەوە بێت لە سەرچاوەی جۆراوجۆرەوە و سەبارەت بە بابەتی جیاواز. بەڵام فەلسەفە زانیاریی گشتی و سەرپێی نییە. فەلسەفە بۆ ئەوەی فەلسەفە بێت دەبێت زانیاری گشتی تێپەڕێنێت و سەروی تێگەیشتنی باو و پەرت و لاوەکی بێت.
ئەو نەتەوانەی گۆڕدراوی ئیسلامن پێیانوایە سەردەمی زێڕینی خۆیانیان هەیە. لەوێندەرە بەدوای فەلسەفەیەکدا وێڵن، کە پێیدەڵێن فەلسەفەی ئیسلامیی و بە ئەو مەبەستەش پۆلێک ناوی ڕوناکبیرانی خۆیانمان بەردەستدەخەن، کە سەر بەو فەلسەفە ئیسلامییەن. ئەی ئێمە؟ ، ئێمە کە وەک ئەوانیتر لەژێر ڕکێفی ئیسلامدا بووینە خاوەنی سەردەمی زێڕینی خۆمانین؟ گەر بەڵێ، کەوابێت پرسیارێک لەو بارەوە خۆی زەقەکاتەوە، کە بەم جۆرەیە: کوان ئەو پۆلە ڕۆناکبیرە کوردەی، کە کاریان لەسەر/لەناو فەلسەفەی ئیسلامدا کردووە؟ پێناچێت

دەرکەوتنی ئیسلام لەم ڕووەوە بۆ ئێمە گرنگیی هەبووبێت و ماناداریش بووبێت بە هاتنەکایەوەی بیرمەندگەلێکی وەک ئیبن روشد، فارابی، ئیبن سینا.

مەبەستی ئەمە لەوەی وترا ئەوە بوو، کە ئایا میراتی هزری ئیسلامیمان دەکرێت وەک فەلسەفە تەماشابکرێت؟ گەر ئەو میراتە وەک فەلسەفە تەماشاکرا، ئەی دەشێت ئەوانەی لەناو ئەو میراتە کاریانکردووە وەک فەیلەسوف ببینرێن؟ کەواتە گەر کاراکتەرە ئایینی یان نەتەوەییەکانمان (شێخ سەعیدی پیران، قازی محەمەد، و بەرەو مەسعود محەمەد و مەلا عەبدولکەریمی مودەریس و…. تادەگاتە پیرەمێرد و قانیع و نالی و خانی و مەحویش) بە فەیلەسوف تەماشابکرێن دەکرێت بڵێین فەیلەسوفمان هەیە؟ نەخێر، و پێمانوانییە ئەوانە فەیلەسوفبن؛ دواتریش لە زۆر دیدی دییەوە دێینەوەسەر ئەم لایەنە.

هۆکاری ئەو نەخێرەی لای سەرەوەمان بەم پرسیارەوە گرێدەدەینەوە: شیاوە ئەوەی ڕووناکبیرە دیندارەکانمان، شاعیرە سۆفییەکانمان، سیاسییە ئایینییە نەتەوەییەکانمان کاریان لەسەر کردووە بە فەلسەفە (فەلسەفەیەکی ئایینداریی) ناوبنێین؟ باشە هیچ بەڵگەیەکی مەتەدیی لەئارادایە، کە پێمانبڵێت: بەڵێ لەسەر دەستی ئەوان؛ ئایین و فەلسەفه، شیعر و فەلسەفە، سیاسەت و فەلسەفە، لەوەدا پێکەوە کاریان کردووە؟ بۆیشە وادەڵێین، چونکە بەشێکی زۆر لە دیندارەکانی ئێمە نەفرەتیان لە فەلسەفەکردووە و بە تێکدەری باوەڕداریی ئاینیشیان زانیووە و تەنانەت زۆرێکیش لە دیندارانی کورد ئەوەی پێیدەڵێن فەلسەفە، و بەتایبەت فەلسەفەی ڕۆژئاوایی، ڕەتیانکردووە تەوە.

بۆ زۆرتر ڕوونکردنەوەی ئەوەی وترا هەر لێرەدا دەپرسین: فەلسەفە لەگەڵ باوەڕی ئایینیدا کۆکە؟ باوەڕدارە ئایینییەکان چۆن مامەڵە لەگەڵ شتێکدا دەکەن بنەماکەی عەقڵە نەک ئەفسانە و گێڕانەوە؟ لێرەدا دەشێت ئەوەش بپرسرێت، کە ئاساییە بە ئەوانەی سەرقاڵی فەلسەفەن، کە ئەوەش بوارێکی عەقڵییە، ئەوانە بە فەیلەسوف بزانن، کە ئیمانداریان بەرەو فەلسەفە بردوونی؟

ئەو دوو پرسیارەی لای سەرەوە ئەوەمان پێدەڵێن ئەو ناوانەی پێشتر گۆکران ناتوانین وەک فەیلەسوف تەماشایانبکەین. مەبەست کارەکانیان ناچنە خانەی فەلسەفەوە، ئەمەش بەزۆری لەبەرئەوەی ئەوانە نە سیستەمێکی هزرییان دروستکردووە و نەش کاریان لەناو سیستەمێکی پوختی فەلسەفیدا کردووە. سەرباری ئەوە، ئەوەش دەڵێین، کە شوێنکەوتووانی ئیسلام لە دەڤەری ئێمە لە دەرئەنجامی ڕوانگە ئایینییەکانیانەوە ڕوانگەی فەلسەفییان بەرهەمهێناوە. ئەم لایەنەش دواتر دێینەوەسەری.

لە پەیوەندی بەوەی لایسەرەوە وروژا ئەوەش دەپرسین، کە هزری ئیسلامیی ئەمە بۆچی هزرەکی فەلسەفیی قووڵی بەدوای خۆیدا نەهێناوە؟ یان بە دامەزراندنی فەلسەفەیەکی ئیسلامیی لەناو ڕوناکبیرانی ئیسلامیی ئەمەدا ئامانج نەبووە؟

بە وەڵامدانەوەی ئەو دوو پرسیارە لەوەوە دەستپێدەکەین، کە لە جیهانی عەرەبیدا ڕوناکبیریەکی فەلسەفیی ئیسلامیی بوونی هەبووە. هەر لەڕێگای ئەو ڕوناکبیریە فەلسەفیە ئیسلامیەشەوە نەک هەر ئەمان لە پەیوەندیدا بوونە بە جیهانی ڕۆژئاواوە، بگرە خودی ڕۆژئاواش لەڕێگای فارابی و ئیبن روشد و ئیبن سیناوە لە پەیوەندیدا بوونە بە ڕوناکبیریە فەلسەفیە ئیسلامیەکەی جیهانی عەرەبی ئیسلامیەوە.

هەر سەبارەت بەوەی لای سەرەوە وترا، دوبارە دەپرسینەوە، ئایا ئەمە خاوەنی ڕوناکبیریەکی فەلسەفیی ئیسلامیین؟ پێناچێت ئەوە بین. هیچ نەبێت لەوبارەوە بەهیچ جۆرێک لە ئاستی جیهانی عەرەبیدا نیین. گەر هەندێک لە خوێنەرانی ئەم بابەتە پێیانوابێت ئەمە خاوەنی ڕوناکبیریەکی فەلسەفیی ئیسلامیی بووینە، کەواتە ئەمەش تایبەت بەم لایەنە دەپرسین: رابەرانی ئەو ڕوناکبیریە کێن و کاریگەریان چییە لەسەر دروستکردنی پەیوەندی ئەمە بە جیهانی عەرەبی و ڕۆژئاوایەکانەوە؟ شێخ شەهابەدینی سوورەبەردی، شەمسەدینی شارەزووری کە رابەرانی فەلسەفەیەکی ئیشراقیین، مەلا عەبدولکەریمی مودەریس، حاجی قادری کۆیی، مەلا کەرە، مەسعود محەمەد، خانی و ئەوانیتر چ پردێکی هزریان لەنێوان ئەمە و هزرەڤانانی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا دروسکردووە؟ لەسەر دەستی ئەو زاتانە لە کوێی فەلسەفەی یۆنانەوە دەستمانپێکردووە و چیمان لەم فەلسەفەیە، بە خۆمان و بە کولتوورەکانی تر، دروستکردووە؟

لێرەدا بائەوەش بوترێت، کە ئەمە بەشێک نیین لە فەلسەفەی ئیسلامیی، کە فەلسەفەیەکی عەرەبییە، بە هەردوو ئاقارە کۆن و نوێکەیەوە، هاوکات بەشێکیش نیین لە فەلسەفەیەکی ڕۆژئاوایی، کە مێژووە تازەکەی دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی شانزە، ڕێنێسانس، تادەگاتە دوا بزاڤ و تەوژمە فەلسەفیەکانی سەدەی نۆزدە و بیستی ڕۆژئاوا (ئایدیالیزم، ڕاسیۆنالیزم، بوونخوازی، پۆزەتیڤیستی، بوونگەرایی و پاش بونگەرایی و پاشتازەگەریی و......). گەر بەشێکین لێیان، کوان بەشداری ئەمە؟ لە کوێ و کەی بە پۆلێک تەوژم و بزاڤی فەلسەفییەوە هاتوینەتە ناو فەلسەفەی ئیسلامیی و ئەوەش، کە پێدەوترێت، فەلسەفەی ڕۆژئاوایی؟؟

هزری فەلسەفیی هزرێکی دیالۆگییە نەک هەڕەمەکیی

فەلسەفەكردن بۆ كەسێكى وەك دێكارت لە گشت شارستانىەتێكدا پێوانەيە بۆ شارستانيبوون. روونتر بدوێين، بڵاوبوونەوەى فەلسەفە لەناو كۆمەلگە و نەتەوەكان (شارستانىەكان) دا بۆ دێكارتDescartes ى گەورە بيرمەندى فەلسەفەى خودگەرايى واتاداربووە؛ بڵاوبوونەوەى فەلسەفە يارمەتيماندەدات، تا خۆمان لە دڕندە و كێوييەكان جيابكەينەوە.” خوا ئەو وڵاتانە بەختەوەردەكات، بەقەولى دێكارت، كە دەيانكات بەخاوەنى فەيلەسوفى ڕاستەقينە”. ئەم تێگەيشتنە دێكارتييە بەرەو ئەوەمان دەبات، كە بڵێين: فەلسەفەكردن مرۆييبوونمان دەپارێزێت و هەميشەيش ئەوەمان بيردەخاتەوە، كە مرۆييبوونمان بەرپرسيارێتييەكى ڕەوشتييە.

فەلسەفە بەدواداچوونە. ئەو كەسەش ئەمە دەكات فەيلەسوفە. لەو بەدواداچوونەدا فەلسەفە تێگەيشتنێك دەدۆزێتەوە. ئەو تێگەيشتنە لەخۆڕا دروستنابێت. هاوكات فەلسەفە وادەكات بە ئاوەز و لۆژيك پاساو بۆ شتەكانى ناو ژيانمان بهێنێتەوە. ئەم جۆرە وتنە بەرەو ئەوەشمان دەبات، كە فەلسەفە دەرگادەكاتەوە لە تێگەيشتنمان لە جيهان، لە خۆمان. فەلسەفە نەبێت متمانە بوونى نامێنێت. واتە متمانە بەوەى دەيڵێين لەسەر خۆمان و بوونمان. گومانيناوێت، فەلسەفە لەڕێگاى ديالۆگ و گومانەوە متمانە دروستدەكات. ئەو متمانەيەى بەم جۆرە دروستدەبێت تۆكمە و جێگاى باوەڕە.

لێرەوە دەگەينە ئەو دەرهاويشتەيەى، كە فەلسەفە لەهەر شوێنێك بێت بوونى فەيلەسوف پشتڕاستدەكاتەوە. ئەوەى فەلسەفە بەرهەميدێنێت فەيلەسوفە، بوونى ئەم جۆرە مرۆڤانە ئەوە دەگەيێنێت، كە شارستاييەك فەيلەسوفى تيابوو واتە ئەو شارستاني□ي□ مەرجە شارستانيەكانى خۆى تەواوكردووە، هەروەها بوونى فەيلەسوف لەو حاڵەتەدا واتە بوونى مرۆڤگەلێكى جيا، بوونى مرۆڤێك، كە پيشەى بيركردنەو□ يە.

دوا وتنيش لەوبارەوە، ئەوەيە، كە پرسيارى چيەتيى فەلسەفە لە ناوەندى فەلسەفيدا خۆى پێويست دەردەخات و لەنێو ناپسپۆڕانيشدا لە فەلسەفە، بەداخەوە، تێگەيشتنێكى فرە ئاڕاستە دروستناكات و قووڵايى فەلسەفەيش پيشاننادات. ئەوەيش، كە لە سەردەمى ئەفلاتونPlatoەوە زۆرينەى فەيلەسوفەكان بەدەستييەوە گيرۆدەن، ئەو گاڵتەكردنەيە بە فەلسەفە دەكرێت، كە فەلسەفە شتێكى بێ سوود و زێدەڕۆئامێزە و فەيلەسوفيش زۆربڵێ و چەنەبازە. جارجارەيش فەيلەسوف، وەك كەسێكى بێئاگا لە جيهانى دەرەوە و داخراو دەبينرێت، بەو كەسەيش دەشوبهێنرێت، كە لە ژوورێكى تەنهادا دانيشتووە و بۆخۆى بيردەكاتەوە. نەخێر، وانييە. فەلسەفە دژى بێهودەيى و بێ باكييە. فەيلەسوف ئەو كەسەيە، كە بەدواى هۆكارى

بوونی شتەکان، مانای شت، دەگۆڕێت و ئامانجیشی گەیشتنە بە بنەچەی شتەکان. کەواتە هزریی فەلسەفیی، کە هزری فەیلەسوفە، هزرەکی دیالۆگییە نەک هەڕەمەکیی.

گشت ئەوەی لای سەرەوە وترا ئەم پرسیارەی لای خوارەوەی لێپێکهات:

شتێک هەیە بەناوی فەلسەفەی کوردییەوە؟

لای سەرەوە کورت و پوخت ئەوەمان خستەڕوو، کە فەلسەفە هزرەکی دیالۆگییە نەک هەڕەمەکیی و پاشخانەکی مێژوویشی هەیە؛ بۆیە لێرەدا بەباشی دەزانین، کە بپرسین فەلسەفە لە ناو ئێمەدا چ بەسەرهاتێکی هەیە؟ چ مێژوویەک لە پشتیەوەیە؟ باشە ئەم مێژووە لەگەڵ مێژووە جیهانییەکەی فەلسەفە یەکماندەخاتەوە؟ واتە ئێمە بەشێکین لە مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا و دەرەوەی ڕۆژئاوا؟ ئەم پرسیارانە دەمانخەنە ناو گەرووی پۆلێک پرسیاری ترەوە، لەوانە: مێژوویەکمان لە هزر هەیە؟ ڕێبازە هزرییەکانمان لە چی پێکدەنن؟ بەرهەمهێنەرانی ئەم ڕێبازانە، یان ئەم مێژووە، کێن؟

بە وەڵامدانەوەی پرسیارەکانی لای سەرەوە، ئەوە دەبینین، کە نووسین بەگشتی جیایە لە نووسینی فەلسەفیی. هەموو دەنووسن بەس خۆ هەموو فەلسەفییانە نانووسن. نووسینی فەلسەفیی هێزەکی هزریی، عەقڵیی، دەیجوڵێنێت. نووسینی تر دەکرێت هەستێک، سۆزێک هەڵکاربێت بە نووسینەکەی. نووسینە فەلسەفییەکان دەکرێت عەقڵانی بن و دەشکرێت لاهوتی(تیۆلۆژی) بن. هەر یەکەش لەمانە ئاڕاستە و بیریاری خۆی هەیە. ڕوون نییە ئەمە سەر بە کام ئاڕاستەین و کوان بیریارانی ئەو ئاڕاستەیەمان. گەر فەلسەفەیەکمان هەیە خۆ دەبێت ئاڕاستەگەلێکمان لە ناو ئەو فەلسەفەیەدا هەبێت(ئەریستۆیی یان ئەفلاتونی، ستۆیستی / هەیوانی/ یان ئەپیکۆریی،دەکارتی یان سپێنوزایی، کانتی یان رۆسۆیی، و …هتد).

فەلسەفەکاری بەجۆرێکیتر خستەڕووی بیرۆکەیە. ئەو نووسینانەی لە ناو ئێمە بەناوی فەلسەفەوە نووسراون هیچ بیرۆکەیەکیان بەرهەمهێناوە؟ گەر بەڕێوە بەرهەمیانهێناوە، کوا لە چ بوارێکدا؟ چونکە فەلسەفە لە چەند بوارێک پێکدێت: ڕەوشت، پەروەردە، زانست، هونەر و...... . وەرای ئەوە، کە فەلسەفە نەبوو فەیلەسوفیش بوونی نییە. ئەو دوانە، فەلسەفە و فەیلەسوف، واتە بوونی سیستەمەکی هزریی.

فەلسەفەی کوردی، شتێک بەم ناوەوە نییە. گەر فەلسەفەیەکی کوردی هەبێت دەبێت فەیلەسوفەکانیش هەبن. گەر بنەماکانی ئەو فەلسەفە کوردییە شیعر و ئەدەب بێت جا زۆربەی میلەتان ئەوەیان زۆر بەزیادەوە هەبووە و نەشهاتوون ئەدەب و شیعرەکەیان وەک سەرمایەیەکی

فەلسەفیی نیشاندەن. دەکرێت بوترێت، کە بەچوونی فەلسەفیی کوردیی هەیە، جا ئەوە سەرچاوەکەی جۆرە شیعر و ئەدەبێکی سۆفیانە بێت یان میراتێکی ئاینییانەی سۆفیانە، بەڵام گشت ئەوانە قوتابخانە و شەپۆلی فەلسەفییان نەخستووەتەوە وەک ئەوەی نەتەوەکانیتر هەیانە(فەلسەفەی ئیتاڵی و بزاڤە کلاسیک و مۆدێرنەکانی، فەلسەفەی ئەڵمانی و تۆوژم و شەپۆلە فەلسەفییە کۆن و نوێکانی و......).

چۆن بێینە ناو فەلسەفەی ئیشراقەوە و بەشی خۆمانی لێبقرتێنین؟ شێخ شەهابەدینی سورەبەردی، شەمسەدینی شارەزووری، کە رابەرانی فەلسەفەیەکی ئیشراقیین، هاوکارمان دەبن لە قرتاندنی ئەم بەشە؟ ئەوەش کە لەناو ئیشراقییەکاندا وتراوە سەبارەت بە زانایانی سەردەمی ئیسلام و خودی فەلسەفەی یۆنانی، کە ئەمەیان سەرچاوەی فەلسەفە ئیسلامییەکەی جیهانی عەرەبییە، پێویستی بە دوبارەخوێندنەوە و توێژینەوەی وردە، تالەوە دڵنیابین میراتی فەلسەفیی ئەمە چ جۆرێکە لە میراتی هزریی.

کاتێک دەڵێین شتێک نییە بەناوی فەلسەفەیەکی کوردییەوە ئەمە بەشێک لە خوێنەرانی ئەم بابەتە تووڕە دەکات. دیارە تووڕەبوونیش دەچێتە خانەی سۆز و هەڵچوونەوە و دەرئەنجامی لۆژیکیی نادات بەدەستەوە. تووڕەبوونی کەسێک یان کەسانێک ناکرێت بکرێتە پێوانە بۆ بوونی فەلسەفە. بوون و نەبوونی فەلسەفە دیاردەیەکیی شیکاریی و ڕاڤەکارییە و دوورە لە هەست و سۆزی کەسییەوە، جا ئەوە تاکیی بێت یان نەتەوەیی.

کاتێک قسە لە فەلسەفەهەبوون؛ بوونی فەلسەفە و گەشەی هزریی فەلسەفیی دەکەین، ئەمە هەروەک پێشتریش وتمان داوای پێناسەی فەلسەفەمان لێدەکات، شانبەشانی ئەوە دۆزی وتنەوەی فەلسەفە و مامۆستاکانی فەلسەفە و خوێندکارەکانی ئەم مامۆستایانەش جێباسن. هەر تایبەت بەم لایەنە ئەو کێشە سیاسی و ئاینییەیش جێباسە، کە لە شاردا زاڵە، کە هەر ئەوەش نەوەندە ئەکادمییەکان دەباتەوە.

ڕەنگە فەلسەفە بە زۆرێک لە دژوارتین ئەو بابەتانە هەژمارکرێت، کە لەناو بابەتە ڕۆژانەییەکان گوێیان لێدەبێت. مەبەست، حەز لە فەلسەفە دەمێک وەختە لەناو ئەمە خەی لەناو لەپی تاریکییدا گیرکردووە، لەم ڕووەشەوە مێژوومان هەیە. تاسانێکیش بەقەدرزانیی بە فەلسەفەدەکرا؛ ترسێک هەبوو لە فەلسەفە و وەک شتێکی بێئیمانانە و دژەدینیش دەبینرا. لە دوو لاوە غەدر لە فەلسەفە دەکرا؛ غەدرێک لە دامەزراوەی ئاینییەوە سەرچاوەیدەگرت و غەدرێکیتریش لە دەسەڵاتی سیاسییەکەوە، کە ترسی لە کردەی هۆشیاریی تاک هەبوو.

گەر تەماشای بەلانی کەمەوە سەدساڵەی ڕابردوو بکەین دەتوانین درک بە بوونی سەرەتایەک بۆ بیرکردنەوەی فەلسەفیی بکەین؟ ڕەنگە ئەو

سەدساڵێ کەم بێت بۆ ئەوەی بەشداری خۆمان لە مێژووی فەلسەفەی جیهانی دیاریکەین، ئەگەرچی لەماوەی ئەو سەد ساڵەدا بزووتنەوەی ئەدەبی و سیاسی جۆراجۆر بەدیدەکەین؛ لە ئەفسوس ئەو بزووتنەوانە و بەرهەمەکانیشیان ناتوانن پێمانبڵێن ئەمە خاوەنی بیرکردنەوەیەکی فەلسەفیی سێستەماتیکین. بزووتنەوەکان لەچاو ئەزموونی هزریی نەتەوەکانی تر پڕهزر نەبوونە و فرەئاقاریش دەرناکەون. پێدەچێت کێشە نەتەوەییەکەمان خەمە گەورەکەی ئەو بزووتنەوە سیاسیی و ئەدەبیانە بووبێت. ئەوەش وایکردووە خەمی نەتەوەیی سەرووی خەمی بیریاریی و هزرییمان بێت.
ئەو سەدەیەی باسیدەکەین، مەبەست گشت سەدەی بیست، کە پێشدەچێت لەڕوی بەرهەمی هزری سیاسیی و ئەدەبییەوە دەوڵەمەندترین سەدەی ئەمە بووبێت، خۆ هێشتا ئەمە ئەوە بە ئێمە ناڵێت، کە ئێمە فەیلەسوفمان هەیە. شاعیر، چیرۆکنوس و پەخشاننوسی سیاسیی و ئەدەبییمان هەبووە بەس فەیلەسوف بە مانا رۆژئاوایەکەی نەخێر نیمانە/نەمانبووە. لەو دەمەدا شتێک بەناوی فەلسەفەی ئیسلامیی عەرەبیی لەناومان دا زاڵبووە، بەڵام ئایا توانیویەتی لەناو ڕوناکبیرانی ئیسلامیی و ئیسلامی سیاسیی ئەمە ڕێچکە بخاتەوە؟

ماویەتی.................................